

LAUDÁCIÓ az *ÉV RUSZISTÁJA* díj átadásakor

Az *Év Ruszistájának* méltatását egy személyes emlék felidézésével szeretném kezdeni. Az 1960-1970-es években a Szegedi József Attila Tudományegyetemen a magyar-orosz szakos hallgatók csoportjában – ahol szemináriumi foglalkozásokat vezettem – kitűnt eleven szellemével, naprakész olvasottságával és határozott értékítéleteivel egy hallgatónő, aki a korstílusnak megfelelően Angela Davis frizurát viselt. Szőke Katalinnak hívták.

Az egykori hallgatónő neve az elmúlt évtizedekben mindannyiunk – a pályatársak és a szélesebb szakmai közönség tudatában egyaránt – összeforrt az orosz irodalom és kultúra művelésével. Szőke Katalin egy személyben a XX. századi (és ma már hozzátehetjük, a XXI. századi is) orosz kultúra egyetemi oktatója, elmélyült kutatója és hazai népszerűsítője. Szellemi habitusának legfőbb jellemzője a kultúra közegében való otthonosság, és a legújabb művészi törekvések iránti szenvedélyes érdeklődés. A hazai kutatásokban a modern orosz próza narrációelméleti megközelítésének egyik megalapozója, ezirányú eredményeit számos hazai és külföldi fórumon megjelent tanulmányában, valamint két monografikus jellegű könyvében foglalta össze. Ugyanakkor mind oktatói mind pedig kutatói munkájában megmutatkozik az a törekvés – amelyhez az ösztönzést bizonyára az általa tanulmányozott költők és írók, Alekszandr Blok, Andrej Belij, és a szívének leginkább kedves Alekszej Remizov munkásságából is merítette – hogy áthidalja a magaskultúra és a mélykultúra közti szakadékot. Nem csupán a jelenkori „irodalmi szalonok”, a pódiumbeszélgetések, televízió- és rádióadások berkeiben mozog otthonosan, de nem tekinti lebecsülendő feladatnak a tudományos ismeretterjesztést sem, erről vallanak az internetes portálokon közzétett könyvkritikái és az általa összeállított oktatási segédanyagok, de ugyanezt a missziót töltik be a szerkesztésében megjelent irodalmi antológiák, gyűjteményes kötetek és sorozatkiadványok, valamint a hozzájuk írt előszavak és kommentárok.

A magyar és az orosz kultúra közti kapcsolatok ápolásáért az *Év Ruszistája* díj kitüntetettje igen sokat tett műfordítói és szakfordítói munkásságával is. Egyaránt fordított XX. századi klasszikusokat és a posztmodern irodalom fenegyerekeinek műveit, fordított széprózákat, bölcséleti és történetfilozófiai műveket, esszéisztikát és műkritikát. De nem csak ő maga fordított, másokat is erre ösztönzött. Baka István költő egy régi interjújában elmondta, hogy Szőke Katalinnal való barátságának köszönhetően fogott hozzá a XX. századi orosz költők – Alekszandr Blok, Oszip Mandelstam, Marina Cvetajeva, Arszenyij Tarkovszkij és Jozsip Brodskij verseinek a fordításához.

Aki vállalkozik arra, hogy végigbúvárkodja Szőke Katalin tanulmányait és fordításait, arra a felismerésre jut, hogy oktatói, kutatói és műfordítói munkássága szervesen összefügg, ha egy orosz szerző életművét tanulmányozta, rögtön indíttatást érzett arra, hogy azt a magyar olvasó számára is hozzáférhetővé tegye. S ha végigolvassuk az *Álommúzeum* (Budapest, Gondolat Kiadó, 2003.) című kötetben a XX. századi orosz irodalomról közzétett tanulmányait, és az Alekszej Remizov poétikájáról írt könyvének (*Судьба без судьбы. Проблемы поэтики Алексея Ремизова*. Budapest, Investigationes Russicae, 2006.) a fejezeteit, meggyőződhetünk arról, hogy műelemzéseit nem elvont, előzetes teóriák nyomán bontja ki, hanem az elemzett mű iránti eleven érzékenység ihlette őket, és az a szándék vezérli a tanulmányok szerzőjének a tollát, hogy megidézze magának a műnek a szellemiségét, és feltárja poétikai szerkezetének rejtelmait.

A Szegedi Tudományegyetem oktatójaként Szőke Katalin az 1970-es évek óta a XX. századi orosz irodalomról tart előadásokat és szemináriumi foglalkozásokat mind az alapképzés, mind pedig a posztgraduális képzés keretében. Mivel elsők közt vállalkozott a posztmodern kor és a XXI. század irodalmának értelmezésére, egyetemi előadásaiban és tanulmányaiban egy egész évszázadon átívelő irodalomtörténeti folyamat törvényszerűségeit térképezte fel a folytonosság és a megszakítottság poétikai alakzatai szempontjából. Nem véletlen, hogy a Hetényi Zsuzsa professzor által szerkesztett és gondozott *Az orosz irodalom története 1941-től napjainkig* című kötetben az ő neve jegyzi az „új próza” (Jevgenyij Popov, Andrej Bitov, Venegyikt Jerofejev) és az „új költészet” (Gennagyij Ajgi, Joszip Brodskij, Jevgenyij Rejn) képviselőiről írt szócikkeket. Oktatói tevékenysége nyomán számos szakdolgozat született, a szakdolgozatokból pedig a témavezetésével doktori disszertációk sarjadtak ki, ő vezeti az Irodalomtudományi Doktori Iskola keretében működő Orosz Irodalmi Programot, s mindeközben talált időt és energiát arra, hogy az 1990-es évektől kezdve az Eötvös Loránd Tudományegyetemen is önzetlenül támogassa a Szilárd Léna professzor által alapított „Az orosz irodalom és kultúra Kelet és Nyugat vonzásában” elnevezésű programot, ahol narrációelméleti és bölcsellettörténeti előadásai mindvégig nagy népszerűségnek örvendtek a doktoranduszok körében. A doktori kollégiumokon és a nyilvános védéseken felolvasott opponensi véleményei pedig elfogulatlan szakszerűségről és a doktorjelöltek, valamint választott témájuk iránti tudományos és emberi empátiáról tanúskodtak.

Hosszasan szólhatnánk még Szőke Katalin szerepléseiről a nemzetközi konferenciákon, ehhez számba kellene vennünk mindazokat az előadásokat, melyeket Szentpétervár, Moszkva, Krakkó, Brno, Zágráb, Bergamo egyetemeken és tudományos kutatóintézeteiben tartott, és mindazt a nemzetközi visszhangot, amely előadásait övezte. De

arról is szólnunk kellene még, hogy Szőke Katalin tanulmányain, könyvkritikáin, mű- és szakfordításain egyaránt lenyomatot hagy szerzőjük „szépírói vénája”. Ehhez újra vissza kell térnünk a múltba, hiszen Szőke Katalin szépírói és szerkesztői szárnypróbálgatási ugyancsak az 1960-1970-es években kezdődtek, amikor a Szegedi Móra Kollégiumban részt vett az enyhén feminista beütésű *Magunk* című lap szerkesztésében, ahol két szerkesztőtársával karöltve *Homo sapiens = Femina sapiens* címen vitaindító cikket közöltek, s több oktatót, férfiakat és nőket, köztük engem is meginterjúvoltak, s nem nehéz kitalálni, hogy miről is, a nők esélyeiről a kutatói pályán. Erre a nyitott szellemiségű lapra Szőke Katalin 40 év távlatából mint „a szabadság egy kis szigetére” emlékszik vissza, és ezt írja: „Naivak voltunk és lelkesek, noha jól tudtuk mi vár bennünket az életben: a kis tanári fizetés és az éveken át tartó albérlétezés” Mindez be is következett, voltak igen sanyarú évek is, mind szellemileg, mind pedig anyagilag. Az elmúlt 40 évben többször változott az általunk választott szakma, az orosz irodalomkutatás társadalmi presztizse és helye a magyar kultúrpolitikában, sőt gyakran a szakmánkat övező előítéletekkel is meg kellett küzdeni. De egy valami nem változott, Szőke Katalin lankadatlan érdeklődése az orosz kultúra iránt, ami újabb és újabb területek kutatására ösztönözte.

Hát *Ilyenek voltunk*, mondhatnám – Sydney Pollack 1973-ban forgatott filmjének a címét kölcsönvéve. De amivel talán rögtön ki is egészíteném – *ilyenek is maradtunk*, már ami a választott szakmánk iránti hűségünket és elkötelezettségünket illeti. Mindketten ugyanabból az iskolából kerültünk ki, Szőke György tanítványai voltunk orosz irodalomból – s bár a későbbiekben hol párhuzamos, hol pedig elágazó síneken haladt a szakmai pályánk, változatlanul megőrződött az egymás iránti szakmai és emberi szolidaritásunk, s ez mindennél nagyobb megtartó erő napjainkban.

Éppen ezért jelentett számomra megtiszteltetést, és egyben nagy örömet is, hogy az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért Kuratóriuma engem kért fel a laudáció elmondására az *Év Ruszistája* díj adományozásakor Szőke Katalin számára. Kívánom, hogy szolgáljon ez a kitüntetés a díjazott és pályatársai örömére.

Budapest, 2011. december 2-án.

Han Anna